

Jag skriver i mina ord

Christina Langert
Masteressä
Kungliga Konsthögskolan 2013
Professor Sigrid Sandström

Huset, rummet, bordet, stolen, kakelugnen, golvet, väggen. Jag ser det framför mig, så som jag minns det. Jag vet höjden på trappstegen, hörnet där soffan stod, ojämnheterna i golvet, en vrå bakom dörren som samlade skräp. Jag vet precis hur det såg ut. Kroppen vet precis hur det såg ut. Jag kan uppleva hur det var att gå över en viss tröskel som var ovanligt hög, hur jag många gånger slog i tån och smärtan det orsakade. Jag minns ljudet från de infällda skjutdörrarna till matsalen. De gnisslade och var svåra att öppna om sommaren när fukten och värmen fick dem att svälla. Kakelugnens placering mitt i huset likt husets hjärta. Hur värmen liksom pulserade ut och vandrade från rum till rum, uppför trappan och vidare genom hallen. Jag känner lukten och hör hur huset knakar när vinden viner utanför. Jag minns rummet under trappan som vi kallade för skrubben där allt som inte borde finnas samlades i högar. Den vackra utsidan på dörren som ledde till skrubben, den väldiga röran innanför. Jag vet precis var jag ska sätta foten för att golvet i vardagsrummet inte ska knaka, och placerar jag tyngden på en annan parkettbit, jag vet vilken, så skär ljudet av trasiga träfibrer upp via foten genom hela kroppen. Vad jag vet skiljer sig minne och verklighet mer åt än vi tror och behagar. Jag tillåter mig att framkalla mina minnen i nuet och kanske är det så att jag väver med ett inslag av samtid. Jag har inget val. För hur jag än vänder och vrider på allt så står huset kvar, och med det en trygghet och en förankring. Så här skriver Gaston Bachelard i *Rummets Poetik*:

”Vi måste visa att huset är en del av det mänskliga minnets, de mänskliga minnenas och de mänskliga drömmarnas stora integrerade krafter. I denna integration, är drömmeriet, den anknyttande principen. Det förflutna, det närvarande och det tillkommande ger huset skilda dynamiska kvaliteter, som ofta förblandar sig, ibland till motsatser, ibland laddar upp varandra. Huset utesluter tillfälligheter i människans liv, huset överflödar med förslag till fortsättning. Utan huset skulle människan vara en splittrad varelse. Huset håller människan upprätt under himlens och livet stormar. Det är kropp och själ”. (s. 281).

Arvet En förkärlek för hus har funnits i min släkt i generationer. De har funnit ett värde i att vårda de hus och den inredning som har gått i arv och med tiden har betydelsen av vissa saker ökat. Hos mig finns det en kunskap och ett intresse som jag fått genom att lyssna till samtal och iaktta mina föräldrar och människor i min närhet. Det som är viktigt för dem har på ett naturligt sätt blivit viktigt för mig. Genom att underhålla och akta det vi har omkring oss ges möjligheter att föra vidare historier som inte behöver verbaliseras. Det har blivit en utgångspunkt i mitt arbete där de symboliska likheterna mellan huset och kroppen är betydelsefulla. Det finns en utsida, en insida, en fasad. Det finns dolda, små utrymmen, stora samlingsrum, skräprum och finrum. Vad är det som kan hända här? Likt hallens byrå fylld med nostalgi och bråte bär vi med oss av en inre värld. Utanför pågår livet och trots att byrån aldrig blev använd för sitt syfte finns den kvar år efter år. Lever jag utanpå min kropp istället för inuti? Erfarenheten säger oss, den belyser med strålkastare, att det som tidigare var svårt att formulera kan med den kroppsliga erfarenheten kännas enkelt och självklart. Om jag vill se det. Vad vill jag egentligen minnas och berätta vidare?

Tiden Tiden är viktig. Den är en del av mitt arbete. Det kan till exempel vara tid i form av en möbels historia, min bakgrund och hur jag relaterar till den historien utifrån mitt arv eller den tid arbetet tar att utföra. Tiden kan visa sig i sökandet efter objekt i form av möbler och delar av hus och i hur ett arbete framställs. Ett exempel på en sådan gestaltning är verket ”En dokumentation av tid” där jag har fyllt ett tomrum i en sängliknande möbel med papper. Varje papper får stor betydelse då de tillsammans skapar en massa. De står upp på högkant och visar upp en riven kant mot betraktaren. Varje papper är rivet på samma sätt men resultatet blir unikt. Det liknar årsringarna på ett träd. Vi kan inte se alla men de finns där för att ge varandra stabilitet och volym. Relationen mellan tid och omfång. Det är tiden som skapar omfattningen. Jag märker min tid, den tid det tar att praktiskt riva papper, jag ersätter den med papper. Jag refererar också till en svunnen tid och berättelsen möbeln jag fyller med papper bär på. Till sist använder jag mig av ett papper som konnoterar arkiv, institutioner där byrålådor innehåller bruna hängande mappar med bevis om det förflutnas händelser. Jag söker efter en balans mellan olika tydningar och materialens inneboende kännetecken och uttryck. Jag letar i tiden.

Taktil förtrogenhet Jag stryker tummen över mina fingertoppar. Material bär på information som jag vill komma åt. Furu, ek, avskavd färg, ett hantverk, fläckar omöjliga att identifiera. Blicken plöjer sig genom miljöer med möblemang, väggars förklädnad, trösklars nedslitna fåror, handtag med material som inte längre tillverkas. Ett ständigt sökande. Jag måste ta i allt, röra vid, förnimma, lukta, märka, uppfatta, lyfta och erfara. Jag letar efter material, ytor, strukturer, skavanker, tyngd, metaforer. Richard Sennett formulerar det så nära jag kan komma den känslan i *The Craftsman*: ”The idea of experience as a craft contests the sort of subjectivity that dwells in the sheer process of feeling. Of

course this is a matter of weights; impressions are raw materials of experience, but only that – raw materials.” (s. 289). För mig är en historia gömd i själva massan, i bakgrunden, i en sammankoppling och relation till människan. Jag letar länge och väl efter rätt objekt. Jag låter kroppen och ögonen vara verksamma tillsammans. Ett samarbete dem emellan. På många sätt ser jag det som en övning i att se. Jag brukar tänka att det är som att teckna kroki. Titta på kroppen och samtidigt känna min egen. Ju oftare jag gör det desto mer ser jag men jag blir aldrig fullärd. Som många kunskaper är det en osynlig kunskap. Jag övar upp ett seende och blir med tiden mer och mer säker på vad jag söker. Ändå blir många inköp stående, ibland använda långt senare, ibland slängda i container. När det finns en önskan om att hitta rätt, att se det som verkligen har potential, märker jag att det hindrar mig, sätter ögonbindel på både känslor och intuition. Det kan vara när jag inte söker som jag hittar de bästa tingen. Omedvetet är jag samlad.

Golvet I verket ”I Lgh 108” arbetade jag med ett ekgolv i lösa bitar från gissningsvis 1930 talet, en fiskbensparkett. Jag köpte det på Blocket utan att be om en bild av hur rummet såg ut. Golvet var komplett. Jag försöker lägga golvet och det blev ett arbete som var omöjligt att fullborda. Under arbetets gång började jag skriva texter som jag nu betraktar som en del av verket.

”Varje liv har minst ett rum. De flesta har fler. Varje rum behöver ett golv. Liknar inte vår kropp ett hus med olika rum från olika minnen? Vissa rum får vi inte ordning på, tider som vi inte förmår minnas.

Jag försöker sätta ihop ett golv. Det är svårt att få bitarna på plats. Om en bit inte riktigt passar blir andra lidande och en dominoeffekt uppstår. En del bitar visar sig vara trasiga men det kan inte vara annorlunda. Allt går inte alltid att laga och jag fortsätter att bygga. Vissa delar av golvet är mer slitna än andra. Det rör sig om rummets flitigast använda passage och jag försöker se dess sträckning, men den är inte så lätt att urskilja.

Jag bygger vidare, en liten bit varje dag, och försöker se hur det ska vara. Jag behöver ett golv att stå på, det trygga, vackra fundament som jag söker. Men det tar tid. Och måste få göra det. Ibland blir jag frustrerad, men ibland får jag känslan av att vara på rätt väg. Men två partier når aldrig varandra. Ett hål mitt i. Jag river. Det ligger fel. Sorterar. Likadana bitar i samma hög. Försöker läsa av plats och skick. Mönster. Det har inget med golvets hållbarhet eller funktion att göra, men jag söker mönstret ändå.

Jag går på en liten hopsatt del som ser fin ut. Det finns en rörelse i varje del, liv som jag inte rår på. Bitarna glider isär. Jag måste börja om.

Det är som att lägga pussel, och hoppas att alla delar ska finnas. Jag ser så många möjligheter. Det känns som om jag kan bygga upp ett annat rum än det som en gång fanns. Det kanske inte är så. I det här fallet kanske det bara finns ett rum.”

Texten är inklistrad från en annan tid. Jag ser det nu. Den når mig inte längre. Tjock is. Bastant. Läsningen och skrivandet av en essä har utformat en ny sfär. Tunna isflak som klingar mot varandra på öppet vatten.

Mod Alla verk som jag tycker ska göras ska göras. De bristfälliga resultaten är lika relevanta som de bra. De måste gestaltas och de måste få finnas. De är inte längre en tanke eller dröm som engagerar mig, de finns nu här konkreta framför mig. Verkligheten och idén är två olika saker. Utifrån en kroppslig erfarenhet kan jag gå vidare. Kunskapen finns kvar i mig och genom att omvärdera, göra om eller arbeta vidare så kommer jag förr eller senare någonstans. Görandet är viktigt. Man förstår saker med kroppen. Man vet saker med huvudet. Vetandet är inte så värdefullt. Jag behöver se det framför mig. Känna och betrakta. Ögon och händer arbetar tillsammans. Jag behöver våga göra det jag inte vågar. Prata med mig själv och mitt medvetande. Utmana mig och förvalta de utmaningar som kommer i min väg. Fortsätt att undersöka. Då sker saker som inte går att förutse. Det är snarare då det händer något spännande och intressant. Min ingivelse är att se det i stunden och ta hand om det. Mod är en del av processen som tar mig vidare. Jag vill genom handling påstå något trots att jag inte vet. Jag vet inte förrän efteråt.

Se motstånd Vi trampar. En av oss ser uppförsbacken. Brant. Uppskattar längd. Hur många tramptag till? Dit upp. Den andra upplever att det är trögt. Trögt just nu. Vi befinner oss i samma situation men med olika utgångspunkt. Hösten 2009 deltog Ingela Ihrman och jag i projektet ”En annan väg” när vi cyklade från Skeppsholmen i Stockholm till Wanås skulpturpark i Knislinge, Skåne. 60 mil. Vi färdades på en tandemcykel för en funktionshindrad person med ledsagare. Inspirerade av filmaren Werner Herzogs dokumentär *Land of Silence and Darkness* om en dövblind kvinna, försökte vi återskapa detta tillstånd genom att turas om att under en dag vara avskärmad från hörsel- och synintryck. Det var en fysisk och psykisk utmaning vi aldrig hade kunnat förutspå. Vi trodde att det skulle vara värst för den som varken såg eller hörde men det var precis tvärtom. Det berodde på var i tiden vi befann oss. Här eller där. Nu eller sen.

Involvera Det behöver inte vara ett samarbete utan endast att bjuda in någon i ett moment. På ett naturligt sätt drivs arbetet framåt sinsemellan och låter involvera någon annans erfarenhet. Jag måste förhålla mig till något nytt och kan se vad jag gör genom någon annans ögon med dubbel skärpa.

Reduktion I mitt arbete finns tydliga spår av en minimalistisk tradition. Jag begränsar mina material och reducerar bort för att kunna se. Jag har annars svårt att hitta in. Saker står i vägen och stör. Däremot vill jag involvera fler fält, parametrar och ämnen än vad som är synligt. Det kan jämföras med en buljongtärning som en gång varit både ben, kött eller fisk, skinn, grönsaker i olika färger och smaker och vatten. Efter en lång koktid silas den och kokas ner till en liten koncentrerad fyrkantig bit som innehåller allt det här. Liten och koncentrerad. Innanmätet är detsamma men det presenteras i en annan skepnad. Smaken är samlad och komprimerad. Innehållet likaså. I *Lovtal till Filosofin* beskriver Maurice Merleau-Ponty det som ”en gest ibland bär en människas hela sanning” (s. 174). Allt finns representerat där men inte lika tydligt som tidigare. Nu behövs betraktaren för att levandegöra dess ursprung. Det finns en ram som jag har satt men friheten att fantisera inom den är relativt stor. Jag litar på att betraktaren kan visualisera begynnelsen, se de betydande komponenterna och förbinda det med det allmängiltiga. Det är en oskriven överenskommelse. Han eller hon förblir en avgörande ingrediens. Salt. Utan salt smakar det ingenting.

Handen Handens aktivitet, känsel, grepp, strykning. Det är genom den jag först möter eller sist lämnar. Knyter an till den fysiska världen. Min hand registrerar, lagrar och hamstrar information genom förflyttning och närhet. Ett produktionssätt som utförs för hand, ett hantverk. Färdighet inleds med kroppslig träning. Förståelse utvecklas genom föreställning. Handens skicklighet tilltar vid beröring och upprepning. Det är trä jag återkommer till. Kärnved, ytved. Materialets liv och återkommande rörelse. Verktygen. Stämjärn, limknekt, kapsåg. Ju enklare de är desto fler användningsområden. Noggrannhet. Hyveln drar över virket och tar med sig tunna spån av ämnet. Fiberriktning. Tusen drag för att komma ner i rätt nivå. Hålla i ett handtag. Ta vara på kraften. Inom hantverket finns traditioner och tekniker som följer en hantverkares erfarenheter från flera hundra år tillbaka. Jag har samlat kunskap via handen. Jag använder inte den kunskapen på ett traditionellt sätt. Jag är inte pragmatisk. Min kunskap har ett annat perspektiv. Fascinationen och beundran. Jag värdesätter och imponeras. Jag vet vad det innebär. Kanske för att kunskapen knappt finns kvar och används, för att tiden inte längre går att ersätta.

Uppleva För att uppleva konst så som jag själv önskar spelar en väsentlighet in och den är i ständig förändring. Jag kan inte kalla den tidsanpassning, även om det är den germanska formen för att säga tajming, för den är allt annat än anpassad. En lämplighet i tid eller en tidsmässig lämplighet. Den går aldrig att förutse och det är lite det som är tjusningen. Tjusningen för upplevelsen och tjusningen för arbetet.

Det är sällan jag upplever konst fysiskt med hela kroppen, men ett verk som gav mig förhöjd puls är Ruben Ramos Balsas verk ”On the edge of the water/The sea” som jag såg på Venedigbiennalen 2007. Jag undrar om jag skulle känna på samma sätt idag? Jag vet att jag skulle uppskatta det, men vem vet

om jag skulle rysa och om ögonen skulle vattnas? Verket är placerat vid båda kortsidorna i ett långsmalt rum. Jag går på ett naturligt sätt fram till den ena sidan. Jag ser ett litet bord. Det står i blickfånget utifrån rummets öppning. Jag är nu mitt i verket. Bordet skulle kunna vara ett nattduksbord, ett bord bredvid soffan eller i hallen. En miljö jag känner igen. Hemma. Trygghet. På bordet står en radio som brusar och bredvid ett vattenglas fyllt med vatten. På kanten av glaset en liten, till synes osynlig, kamera. Jag vänder mig om.

Bakom min rygg projiceras den lilla vattenlinjen upp på väggen. Horisonten långt bort. En ocean. Havets enorma omfång. Världen utanför, utanför mig, och den i. Vattnet är stilla bortsett från små vibrationer, men med bruset från radion skapar jag vågor. Ljudet omvandlas genom mig. Allt hänger ihop. Min värld, universum. Innanför, tvärsigenom, utom. Mitt perspektiv. Närheten till ett annat. Bakom min rygg.

I slutet av september skriver jag till Ruben Ramos Balsa. Skulle vilja se en dokumentation. Jag har sökt men kan inte finna. Inom mig bubblar frågan om jag minns det som det var? Han svarar. Han kan gärna skicka en dokumentation till mig. Han ber mig berätta hur jag upplevde verket. Jag skriver tillbaka. Detaljer. Känslor. Skriver om poesin. Styrkan. Jag avslutar med att fråga hur han själv ser på verket? Han svarar att han snart ska skriva och berätta om sin syn och intention. Hans motiv. Jag får aldrig något svar.

Bekräftelse Vi är i Fredriks ateljé. Sigrid ställer frågan. Hon säger: ”-What drags you?” Jag vet precis. Det är min första tanke. Orden blir fler men de hänger ihop. Det är uppriktigt och rimligt. Det är helt logiskt. Det handlar om att göra briljanta verk. Någon benämner det som ”it”. Egot speglar sig i sig själv. Bekräftelse. Få bekräftelse för ett hårt arbete. Ingå. Utvald. Jag kan se det som en motivation och en motor, men inte enbart. Den motorn läcker lite. Den läcker lite olja i mig. Det känns aningen kladdigt. Glider runt. Slirar. Det är den yttre bekräftelsen som är hal. Jag får inget grepp. När jag fokuserar inåt och är nära mina incitament känner jag förankring, jag får fäste. Där.

Tankekraft Kraften finns att driva eller utplåna en idé. Ingenting, obetydlig, aldrig. Tankens kraft är stark och står i nära kontakt med min inställning. I *The Craftsman* skriver Richard Sennett om stressen vi själva förorsakar genom att tänka ”om” istället för ”när”(s. 213). Jag behöver påminna mig. Igen och igen. För jag glömmer.

Mellan Mellanrummet mellan mig och betraktaren. Uppfatta och observera. Ett område, en frizon. Involvera. Lämna utrymme för egen läsning. Inte för stor lucka, inte för liten. Ett avstånd som nästan går att nudda men du når inte ända fram. Balansen är central och relevant. Den är hudnära. Dina

erfarenheter möter mina erfarenheter. Lita på min mottagare. Det är ett förtroende. En tillit till luften oss emellan. Den behöver vara tät av partiklar som inte syns men finns. Som fukten i luften efter regn. Det osagda och icke formulerade. En ström av tolkningar, en tyst kommunikation. Att upptäcka och ingå.

Plats Mina tankar vandrar naturligt vidare till den platsspecifika konsten. Ingreppen i väggen, som jag gör i verken ”i” och ”innanför”. En utsågad bit av en vägg i storlek av en skrivbordslåda, fortfarande kvar i väggen, vilande, förklarar ”i” från 2006. ”Innanför” gjort samma år är en garderobsdörr som är igensydd med tråd i väggen. Traditionella stygn som refererar till en operation och ett hantverk. Båda är gamla verk men känns ändå relevanta för mig i min syn på och mina förklaringar kring mitt arbete. Det fysiska intrånget ger en närhet till verkligheten och platsen. Nuet blir påtagligt. Jag tänker på tidig platsspecifik konst från 1950- och 1960-talet. Förändringen av subjektet. Tidigare gjorde man åtskillnad mellan kropp och själ, den så kallade cartesianismen. Nu vänder man sig till fenomenologin. Den kroppsliga närvaron och erfarenheten. Ett försök att komma närmare en performance utan att nödvändigtvis bli det. Människans närvaro och frånvaro. Jag ser mer av performativitet i mina verk än tidigare.

Tapeterna Bakom alla tapeterna, under mitt skinn, en annan tapet, från en annan tid. Tapetklister, tapet, tapetklister, tapet, tapet, tapet, fast spikad tapet. Papp, tjock väggpapp, bucklig, vågig, spik, längst under finns bara vägg. Trä. Fler hål i väggarna på olika ställen, oregelbundet. Svarta hål. Det är tyst. Inne i hålen är det tyst. Vinterljuset från fönstret. De delade rum, de måste ha delat rum. Häftklammer på en vägg, många samlade nära varandra, på ett och samma ställe. Lite papper som sitter kvar runt själva intrånget i väggen. Det har blivit brunt. Ingen bild, ingen text men det har blivit brunt och skrynkligt. Med tiden. Leverfläckar. Mörka kvadrater från uppsatta bilder. Det var så mönstret på tapeten såg ut från början. 1952. Kanske något mörkare. Jag placerar bilder jag minns från mitt förflutna på de mörka fläckarna. Väver in min historia i den här. Det ger mig utrymme, mina andetag blir djupare och mina lungor vidgas. Rummet växer. Rummet blir rymligare. För mig just nu. Väggarna är så påtagliga. Bara de finns, annars är rummet tomt. Tomt på referenser och tomt på rörelse. Det luktar just så. Det luktar tomhet. Ändå är det allt annat än tomt. Väggarna bär på en historia omöjlig att se. Lager på lager, tid för tid.

Nerven Att lämna processen öppen är av stor betydelse. Jag behöver under arbetes gång regelbundet påminna mig om att jag inte vet vart jag ska och hur verket kommer att se ut när det visas. Det ger mig en möjlighet till omvärdering och ständig förändring. Att fokusera på arbetet i sig och inte lägga vikt vid prestationen är väldigt angeläget. När Ingela Ihrman och jag arbetade med projektet ”En

annan Väg”, inför utställningen på Wanås, berättade hon om en konstnärspresentation hon hade hört på Weld i Stockholm av och med Daniel Skoglund. Han pratade om att det viktiga är *hur* han arbetar, inte *vad* han arbetar med. Vi höll med honom om att hitta engagemang, sensibilitet och att fortsätta är det viktiga när det kommer till konstnärligt arbete. Att det inte är lika viktigt att alltid göra rätt val utan att ta hand om konsekvenserna utifrån det val man har gjort. Det är inte så intressant med bravur och skicklighet. Tvärtom finns det ett värde i att vara osäker. När nerven i arbetet känns och visas.

Poesi Jag läser poesi. Aspenström, Björling, Frostensson, T S Eliot, Silkeberg, Krook, Hallgren, Runeberg. Det känns så nära mitt arbete, närmare än jag tidigare har förstått, på olika plan. Tittar på sidorna, på orden, på pappret. Jag läser orden och jag läser det som står runt ordet. Tomt papper. Tomheten. Papprets fiberriktning och yta. Jag ser likheter. Kompositionen. Rummet, verken, betraktaren. Varje ord utses med omsorg, deras placering sinsemellan, mellanrum mellan orden, mellan bokstäverna. Typsnittet. Svärtan. Bläckets tryck in i papprets fibrer möter luften. Som ett rivsår på huden möter luften i rummet och överallt utanför dig. Och ny rad. När och var? Hur stort utrymme ska jag ge det här ordet i förhållande till nästa? På den väggen, något lutande mot. Vilande. Mitt på golvet står något annat. Avståndet. Tomrummets tolkning. Stämning och rytm. Orden kan framkalla så starka associationer i rätt kombination. En förvandling.

Strecken smalnar i arkitekturen
Linjer i ett ansikte
och berättelsens trådar
och som löper amok
I begrepp att välta
I begrepp att tala. Nämna det bestämt,
namna vad som varit
En hand har varit min
En hand har varit din
På terrassen. På balkongerna
oavkortat brus. Obehärskad luft. Sömn i endera ögat

Hanna Hallgrens debut *Ett folk av händer* (s. 41).

Jag har inte läst mycket poesi tidigare, trots det känner jag mig besläktad och nära den. I det visuella och modifieringen av ett narrativ. Precis som huset så finns det likheter mellan boken och människan. Även här. En berättelse inkapslad i ett skal, en utsida, en insida, en titel, ett namn, ett omslag som är

hårt eller mjukt. Ryggen mot betraktaren. Kantstött och nergången. En tillintetsägande utsida som döljer en stark och personlig historia eller tvärt om. Kanske är det just det som är min ingång till poesin? Jag läser T S Eliot *Om Poesi* och det jag läser var precis det jag försökte skriva tidigare.

”Utöver det specifika uppsåt dikten kan ha och som jag redan har belyst med exempel från olika former av poesi, förmedlar den alltid någon ny erfarenhet eller klarlägger en gammal erfarenhet på nytt sätt eller uttrycker någonting vi erfarit men saknar ord för - alltsammans sådant som vidgar vårt medvetande och förfinar vår sensibilitet.” (s.14)

Mångtydigheten, förskjutningen, placeringen, perspektivet, dualism. Enkelheten. Det sublima. Nära mänskligheten. Vi möter svårigheter, vi vill lösa dem. Vi vill hitta balansen men ständigt utvecklas. För att utvecklas krävs utmaning och med den instabilitet. Obalansen är oundviklig och jag tror vi behöver den. Vi behöver det perspektivet. När konsten förmedlar den så uppfylls vi av en stark känsla av att inte vara ensamma.

Litteraturlista

- Aspenström, Werner. *Dikter 1946-1954*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1955.
- Aspenström, Werner. *Varelser*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1988.
- Bachelard, Gaston. *Rummets Poetik*. Översatt av Alf Thoor. Lund: Bakhåll Förlag, 2000.
- Björling, Gunnar. *Du jord du dag*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1957.
- Björnström, Ylva. *Det finns så många hus jag skulle vilja bo i*. Mariestad: Miders Förlag, 2013.
- Eliot, T.S. *Om Poesi*. Översatt av Per Erik Wahlund. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1958.
- Hallgren, Hanna. *Ett folk av händer*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2001.
- Krook, Helga. *Bildvägg*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1997.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Lovtal till Filosofin: Essäer i urval*. Redigerad och översatt av Anna Petronella Fredlund. Eslöv: Bruntus Östlings Bokförlag Symposium, 2004.
- Sennett, Richard. *The Craftsman*. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2008.
- Silkeberg, Marie. *Komma och gå*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1990.
- Silkeberg, Marie. *23:23*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2006.
- Silkeberg, Marie. *Material*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2010.
- Tranströmer, Tomas. *Samlade dikter 1954-1996*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2001.
- Wallenstein, Sven-Olov (red). *Minimalism och postminimalism*. Lund: Raster Förlag, 2005.
- William-Olsson, Magnus. *Homullus Absconditus*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2013.